

ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ БАЯНІСТІВ АКОРДЕОНІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PHYSIOLOGICAL PROBLEMS OF THE TRAINING OF BAIANISTS AND ACCORDIONISTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Виконавська майстерність баяністів акордеоністів стрімко розвивається у контексті музично інструментального мистецтва, що, в принципі, є закономірним явищем. Порівнюючи сучасний рівень виконавської майстерності баяністів акордеоністів з їх попередниками, слід відмітити, що якість виконання суттєво зросла. Такі зміни у виконавському баянно акордеонному мистецтві спричинені перш за все модернізацією музичних інструментів, винайденням найкращих матеріалів для виготовлення інструментів та проектування такого дизайну музичних інструментів, який забезпечує максимальну зручність для виконавця, що сприяє швидшому і легшому опануванню виконавцями інструменталістами виконавських навичок і різних видів технік.

Дана стаття присвячена дослідженню фізіологічних проблем підготовки баяністів-акордеоністів у закладах вищої освіти. В публікації описується аналіз наукової літератури, в якій викладено різні аспекти підготовки інструменталістів і описано процес оптимізації вказаного процесу. Детально розглянуто правильну постановку баяністів-акордеоністів, що є запорукою швидкого розвитку виконавського апарату інструменталіста, що включає анатомо фізіологічні та психологічні особливості. Окреслено види техніки, якими має володіти виконавець інструменталіст у професійній діяльності: дрібна техніка (гамма- та арпеджіо подібна пасажи, мелізма, пальцеві репетиції, подвійні ноти) крупна техніка (пальцеве тремоло, октави і акорди, стрибки або переноси, кистьова техніка) і прийоми гри міхом (розжим-жим, тремоло міхом, рикошет міхом, тріолі міхом, вібрато). Визначено принципи раціонального вибору аплікатури: ознайомлення з рекомендаціями автора; виявлення найскладніших технічних елементів; дотримання позиційної гри; перевірка зручності у швидкому програванні, виявлення недоліків аплікатури шляхом виконання різними виконавськими варіантами.

Ключові слова: баяністи акордеоністи, виконавська майстерність, аплікатура,

постановка виконавського апарату, дрібна техніка, крупна техніка.

The performing skills of accordionists and accordionists rapidly develop in the context of musical instrumental art, which, in principle, is a natural phenomenon. Comparing the current level of performance skills of accordionists with their predecessors, it should be noted that the quality of performance has increased significantly. Such changes in the performing accordion art are caused primarily by the modernization of musical instruments, the invention of the best materials for making instruments and the design of such a design of musical instruments that provides maximum convenience for the performer, which contributes to the faster and easier mastery of performing skills and various types of techniques by instrumentalists. This article is devoted to the study of physiological problems of training accordionists in institutions of higher education. The publication describes an analysis of the scientific literature, which outlines various aspects of the training of instrumentalists and describes the process of optimizing this process. The correct posture of accordionists is considered in detail, which is the key to the rapid development of the instrumentalist's performance apparatus, which includes anatomical, physiological and psychological features. The types of technique that an instrumentalist performer should possess in professional activity are outlined: small technique (gamma- and arpeggio-like passages, melismas, finger rehearsals, double notes) large technique (finger tremolo, octaves and chords, jumps or transpositions, brush technique) and techniques bellows playing (squeeze-squeeze, bellows tremolo, bellows ricochet, bellows triplets, vibrato). The principles of the rational choice of application are defined: familiarization with the author's recommendations; identification of the most complex technical elements; observance of positional play; checking convenience in quick playback, identifying shortcomings of the application by performing various performance options.

Key words: accordionists, performance skills, appliqué, staging of performance apparatus, small equipment, large equipment.

УДК 378.018.8:78.071.2]:612(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.25>

Семко Л.В.,

викладач-стажист кафедри інструментального виконавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Процес підготовки майбутнього виконавця вимагає чимало фізичних зусиль. Чим більше розвинені фізичні якості, тим більша працездатність здобувача, адже під час гри на інструменті майже всі м'язи організму мають бути в тонусі, інакше, процес засвоєння вмінь та навичок буде абсолютно неможливим.

Теорія музичного виконавства займає особливе місце у засвоєнні низки складних проблем, вирішення яких потребує різних наукових підходів та спільних зусиль спеціалістів у сфері естетики,

психології, педагогіки, музикознавства. Одним із таких питань є фізіологічна підготовка виконавців-інструменталістів у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблемі дослідження інструментально-виконавської діяльності на наукових засадах приділяли свою увагу ряд відомих зарубіжних та вітчизняних вчених. Основу постановки акордеоністів досліджував А. Мірек [3], специфіку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності досліджував І. Касілов[2]. Особливо важливими є дослідження психомоторики віртуозної побіжності баяніста

(акордеоніста) Ю. Бая [1]. Теоретико-методичні основи формування виконавської майстерності баяністів-акордеоністів в умовах мистецько-педагогічної освіти досліджувала Т. Радзівіл [4]. Теорію та практику позиційно-багаторядної аплікатури в баянному виконавстві вивчав І. Яценко[5]. Наукова література свідчить про необхідність розгляду структури інструментально-виконавської діяльності майбутніх інструменталістів у контексті фізіологічної підготовки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вагоме значення у процесі підготовки інструменталістів має постановка виконавського апарату, адже від неї залежить раціональність і продуктивність репетиційної та концертної діяльності із задоволенням, можливість вираження художнього змісту у процесі виконання, уникнення скутості виконавського апарату, і, як наслідок, надання поштовху до вдосконалення технічної майстерності. Нуково-технічний прогрес охопив і музичну сферу, з часом, фірми з виробництва баянів та акордеонів створили сучасні моделі інструментів, які є зручнішими у використанні та якіснішими по звучанні.

На рис. 1 зображено акордеон 1950-х років, як бачимо, у своїй технічній побудові він має прямі кути і вузький міх. Також у моделей тих років відсутні регістри, які надають можливість змінювати забарвлення звучання.

На рис. 2 зображено акордеон 1990-х років. Дана модель має більш округлі кути, що забезпечує зручність виконавцю; широкий міх, який дозволяє вести мелодичну лінію безперервно; регістри на правому та лівому півкорпусах для колоритного звучання.

На рис. 3 зображено сучасний акордеон. Важко не помітити, на скільки плавнішими стали форми корпусу і клавіатури (клавіатура розширена) порівняно з акордеоном зображеним на рис. 1. Збільшена кількість регістрів і розширений

міх забезпечують високий рівень як технічної, так і художньо-естетичної майстерності. Слід зауважити, що сучасні акордеони у своїй побудові мають підборідники – спеціальні перемикачі регістрів, які дозволяють змінювати тембр звучання у процесі гри не пальцем, а бородою, таким чином дозволяють виконавцеві не припиняти гру правою рукою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою публікації є висвітлення основ постановки баяністів-акордеоністів і розкриття умов швидкого розвитку професійних навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постановка акордеоніста складається з трьох компонентів: посадки, постановки інструмента, положення рук. При роботі над постановкою потрібно враховувати і характер музичного твору, і психологічні особливості, і анатомо-фізіологічні дані виконавця (зріст, довжина та анатомія рук, ніг, корпусу). У відповідності до віку й фізіології здобувача має бути підібраний і музичний інструмент (акордеон).

Правильною постановкою акордеоніста вважають таку, при якій корпус тіла стійкий, не обмежує рухи рук, створює емоційний настрій, та при якій виконавець відчуває максимальну свободу рухів тіла і стійкість інструмента. Звісно, раціональна постановка інструмента це ще не все, адже і виконавець, і музичний інструмент мають бути єдиним художнім організмом. Таким чином, у виконавських рухах акордеоніста бере участь все тіло: і диференційований рух обох рук, і дихання (у процесі виконання потрібно слідкувати за ритмічністю дихання, оскільки фізичне напруження впливає на ритм дихання).

У процесі виконання необхідно вміти правильно розподіляти енергію. Не дивлячись на великі фізичні труднощі під час гри на інструменті особливо важливо навчитися розслабляти працюючі м'язи, уникати статичних напружень, не напружувати корпус, шию, слідкувати за відсутністю

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

напруження в області гортані. Публіка не має помічати фізичних зусиль виконавця, адже важка праця ніколи не виглядає естетично привабливо і не приносить задоволення слухачам.

Для подальшої професійної діяльності акордеоніст-виконавець має володіти всіма видами техніки: дрібною (пальцевою), крупною, технікою гри міхом та звуковидобуванням.

До дрібної техніки відносяться:

- Різні гамо- та арпеджіоподібні пасажі (під час виконання гам та арпеджіо необхідно ставити перед собою не лише технічні завдання, але й музично-художні. Гама має звучати легко, гарно, віртуозно. Необхідно слідкувати за рівністю штрихів, нюансів, ансамблем пальців обох рук та якістю звуку. Гама не можна грати недбало, варто уникати поштовхів при зміні міху та позиції рук, приділяти увагу рівному, чіткому, легкому та економному руху пальців);

- мелізми (форшлагги, морденти, трелі. Морденти потрібно грати з попереднім замахом пальців до першого звуку для чіткого виконання).

- пальцеві репетиції (основний принцип виконання – максимум економії у роботі пальців);

- подвійні ноти (одночасне виконання звуків інтервалів);

До крупної техніки зазвичай відносять:

- пальцеве тремоло;

- октави і акорди (дані прийоми використовуються за допомогою кистьових рухів. При активному замаху кисті пальці мають згинатись та розгинатись відповідно до нотного тексту);

- стрибки або переноси (однією з умов точного попадання на потрібну клавішу є відчуття попередньо відпрацьованої відстані між звуками. Лише багаторазове повторення відповідного стрибка може створити впевненість у точному попаданні на потрібну клавішу);

- кистьова техніка (використання цієї техніки передбачає розкуті, а не зкуті м'язи кистей рук).

Прийоми гри міхом включають у себе:

- Розжим – зжим (основний елемент техніки гри міхом, всі наступні прийоми побудовані на різних поєднаннях розжиму - зжиму. Вдала зміна міху – один із важливих показників виконавської культури акордеоніста. Потрібно пам'ятати, що музична думка під час зміни міху не має перериватися. Краще всього змінювати рух міха у момент цезури, але на практиці це не завжди вдається, особливо у поліфонічних творах. У таких випадках потрібно дослуховувати тривалість ноти перед зміною міху до кінця; швидко змінювати міх, не допускаючи цезури; слідкувати щоб динаміка до, і після зміни міха була однаковою; змінювати міх краще перед сильною долею, тоді вона буде менш помітною);

- тремоло міхом (цей прийом зустрічається дуже часто. Виконується швидким, рівномірним чергуванням розжиму та зжиму. У процесі

виконання потрібно постійно контролювати відчуття свободи, розкутості лівої руки – лише тоді буде можливо виконувати даний прийом тривалий час. Міх інструмента має стояти на лівій нозі, а грифом впертися у праву. Краще всього застосовувати даний прийом на повному зжимі з невеликим запасом міху. Найкращий ефект досягається шляхом руху лівої руки не вперед – назад (розжим – зжим), а вліво – вниз і вправо – вверх, тобто, по діагоналі. Прийом гри тремоло міхом у повільному темпі є штрихом *detashe*. Тремоло буває дуольним, тріольним і квартольним.

- рикошет міхом (характерними особливостями прийому є рівномірне чергування ударів верхньої та нижньої частин міху);

- тріолі міхом;

- вібрато (даний прийом широко застосовується на струнно-смичкових інструментах. У відмінності від звуковисотних коливань у струнних, вібрато на акордеоні є коливанням динаміки).

Одним із найважливіших компонентів виконавської майстерності акордеоніста є аплікатура. Раціональність у процесі вибору аплікатури передбачає виявлення найкоротшого шляху подолання технічних завдань за рахунок логічного мислення та пошуку фізіологічно зручних рухів, що відповідають природності виконавського апарату акордеоніста. У процесі визначення аплікатури потрібно врахувати низку положень, від яких буде залежати подальше вивчення музичного матеріалу:

- художні завдання, які ставить композитор перед виконавцем;

- індивідуальні анатомічні особливості побудови виконавського апарату інструменталіста;

- особливості метроритмічної організації твору;

- фактурні особливості музичної тканини.

У процесі формування навичок раціонального вибору аплікатури відбувається структуризація виконавських прийомів. Під час вивчення твору можуть бути зміни для досягнення максимальної зручності та логічності. Навички раціонального вибору аплікатури сприяють ясності мислення, рівномірному розподіленню м'язових ресурсів, оптимізації виконавських рухів, розвитку моторики виконавського апарату, свободі рухів, гнучкості фразування.

Вирішувати питання вибору оптимального варіанту аплікатури потрібно на початковому етапі вивчення твору, аби скоріше вирішити технічні проблеми виконавця.

При виборі аплікатури важливу роль має внутрішня мотивація виконавця, яка має бути спрямована на максимальну результативність подолання технічних труднощів. Мотивація є необхідною умовою для активізації розумової діяльності у вирішенні поставлених завдань. Внутрішня мотивація інструменталіста включає в себе ознайомлення з проблемою, окреслення методів, які сприятимуть

вибору найкращої і найзручнішої аплікатури та вирішення проблемної ситуації. Ці аспекти зумовлюють класифікацію процесу раціонального вибору аплікатури у три етапи:

1) пошук оптимального вибору аплікатури;

2) етап відпрацювання та вдосконалення виконавських рухів;

3) автоматизація рухів.

Вирішення технічного завдання за допомогою раціонального вибору аплікатури виражається у єдності фізичної і психологічної складової та відповідності художнього задуму автора [86].

Раціональність аплікатурних послідовностей не має порушувати єдиного стилю аплікатури, бути зручною, логічною за побудовою та добре запам'ятовуватися. Виходячи з цього, можна стверджувати, що раціональний вибір аплікатури базується на двох виконавських факторах: раціональному мисленні та фізіологічній виправданості. Фізіологічний фактор полягає у максимальній природності пальцево-рухових процесів виконавця. Природно такі процеси відбуваються лише за умов доцільної постановки рук та послідовності рухів пальців, що розуміється як позиційність в аплікатурній дисципліні.

Позиційне мислення – тип аплікатурного мислення, яке базується на здібності виконавця зосереджувати увагу на перспективі розгортання музичного матеріалу за допомогою поєднання складних елементів фактури твору у прості позиційні аплікатурні комплекси. Принцип позиційної гри є одним з найкоротших шляхів до вирішення технічних завдань, одним із найкращих методів подолання технічних труднощів. Позиційне мислення підвищує рівень засвоєння музичного матеріалу та розвиток рухо-моторних здібностей музиканта. Мислення позиціями вважається свідомим комплексним відтворенням звуковисотних та рухових навичок [5].

Існує основні принципи раціонального вибору аплікатури на основі навичок позиційного мислення:

1) системність (цілеспрямоване засвоєння низки аплікатурних побудов, яке визначає стратегію мислення, спрямовану на оптимальну результативність у подоланні технічних складнощів у процесі виконавської діяльності. Засвоєння цієї стратегії виражається у теоретичному аналізі технічних особливостей музичного твору та практичній реалізації надбаного знання);

2) логічність (організація послідовності аплікатурно-рухової будови, яка в кінцевому результаті стає орієнтуючою схемою позиційного мислення. Тобто, чинник логічності виконує орієнтуючу функцію та характеризує сформованість позиційного засобу мислення);

3) цілісність (поєднання окремих фактурних ланок та груп музичного матеріалу в єдине ціле. Сприяє психологічній та фізіологічній свободі

інструменталіста у процесі виконання музичного твору. Об'єднання технологічних елементів фактури надає цілісне уявлення художнього образу.

4) зручність (легкість запам'ятовування, сприйняття, усвідомлення та реалізації вмінь у процесі виконавської діяльності. Легкість формування та опанування позиційного способу мислення залежить від ступеня адаптації музичного матеріалу до виконавського досвіду виконавця, та сутності індивідуального досвіду інструменталіста, рівня розвитку та наявності надбаних знань).

У процесі використання принципів раціонального відбору аплікатури у музичному творі слід дотримуватися певних правил:

1) ознайомитися з аплікатурними рекомендаціями автора;

2) виявити найбільш складні технічні елементи фактури. Виставити аплікатуру та перевірити на зручність, природність;

3) у пасажах максимально дотримуватися принципу позиційності, визначити опорні точки;

4) перевірити у швидкому темпі зручність та раціональність встановленої аплікатури;

5) для встановлення раціонального вибору аплікатури перевірити різними виконавськими варіантами: виконувати пасаж у різних напрямках, спробувати комплексно охопити частини пасажу в співзвуччя. Такий спосіб перевірки аплікатури в широких пасажах допомагає виявити недоліки встановленої аплікатури.

Висновок. Отже, такі фізіологічні показники як посадка, постановка інструмента, положення рук – мають вагомий вплив на вдосконалення виконавської майстерності музиканта-виконавця як на початку, так і в подальшому освітньому процесі. За допомогою аплікатурних прийомів та різних видів виконавської техніки можна досконало відтворити авторський задум художнього твору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бай Ю. М. Психомоторика художньо-віртуозної побіжності баяніста (акордеоніста) : монографія. 2-е вид., допов. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2017. 653 с.
2. Касілов І. Специфіка професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності. *Continuing professional education : theory and practice. Series: pedagogical sciences*. 2017. № 1-2(50-51). с. 93-98.
3. Мірек А. Основи постановки акордеоніста: підручник. Київ: Музична Україна, 1974. 35 с.
4. Радзівіл Т. А. Теоретико-методичні основи формування виконавської майстерності баяністів-акордеоністів в умовах мистецько-педагогічної освіти: навч.-метод. посіб. Умань: ФОР Жовтий О.О., 2014. 129 с.
5. Яценко І. А. Позиційно-багаторядна аплікатура в баянному виконавстві: теорія та практика : навчальний посібник для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» ВНЗ I-IV рівня акредитації. Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2015. 99 с.